

השכלה. גבוהה?

פרופ' שמואל ליימן-וילציג, ראש המחלקה למדעי המדינה, אוניברסיטת בר-אילן

בלוג מס' 71: הוראה מקוונת – השכלה גבוהה יותר

נתחיל בגילוי נאות: לא רק שאני מלמד קורס מקוון מלא מזה כמה שנים, אלא שתחום המחקר שלי בשנים האחרונות הינו New Media בכלל והאינטרנט בפרט. כך, שניתן לומר שאני "משוחד". לכן, החלטתי לאזן קצת את דבריי בדרך מקורית. הפוסט הנוכחי יציג את החיוב בהוראה מקוונת – וביקשתי מידידה להגיב ולהעלות את הטיועונים שכנגד בפוסט הבא ("בלוג אורח").

ראשית, קצת רקע עיוני. המחקר מראה שהאדם מסוגל להתחבר "רגשית" וגם "אינטלקטואלית" ללא קשיים יתרים הן לעצמים דוממים (שמיכת הפעוט) והן לבני אדם מרחוק, באמצעות טכנולוגיות תקשורת למיניהם. אם ניקח דוגמה בנאלית – כל כך בנאלית שהמבקרים הקשים ביותר של האינטרנט אינם תופסים אותה כסתירה ברורה לעמדתם – הטלפון פועל כבר יותר ממאה שנה לחיבור (ולא לניכור) בין אנשים בדרך העמוקה ביותר מבחינה חברתית. אז מדוע לשמוע חבר מרחוק זה "בסדר" אך "להתכתב" אתו זה כבר מנכר? (ונעזוב כרגע את המגמה המתעצמת של שימוש באינטרנט להעברת קול, תמונה, וידיאו וכו'). אני מוכן להרחיק לכת עוד יותר: האם קריאת ספר אינה פעולה "וירטואלית", כשהמחבר מגיש מלים בלבד והקוראים מדמיינים עולם ומלואו בעקבות כך? ולשמוע מוסיקה בפטיפון או MP3 במקום באולם הקונצרטים – זה "בסדר" אבל להשתמש במדיום כמעט כל-יכול (אינטרנט) זה כבר לא כל כך "אנושי"? אני מריח בביקורות האלו שמרנות מתוך הרגל עיוור – ותו לא.

נתחיל עם הגדרת התופעה. ישנם שלושה סוגי הוראה מקוונת: 1- אתר מלווה: כאן הקורס מתנהל כקורס פרונטאלי לכל דבר, אולם המרצה נעזר באתר בו ניתן להעלות חומרים, הודעות וכו'. 2- קורס מעורב (blended): כאן מדובר בהרצאות פרונטאליות אבל בליווי פעילות לימודית באתר, כגון דיונים מקוונים, תרגילים שהסטודנטים עושים בעצמם באתר ומקבלים מהמערכת משוב מיידי וכן הלאה. 3- הוראה מקוונת מלאה: אין פגישות בפועל. כל הפעילות מתקיימת באתר: הרצאות, תרגילים, דיונים (ואפשר גם מבחנים רשמיים). אתייחס כאן בעיקר לסוג השלישי. רק אוסיף ואומר שתוך עשר שנים אינני מאמין שיהיה קורס כלשהו באקדמיה הישראלית ללא אתר מלווה – ולדעתי רוב הקורסים יפעילו שיטה מעורבת במינון זה או אחר.

מדוע רובם לא יהיו מקוונים מלאים? כי ההוראה המקוונת המלאה אינה סתם "מחליפה זולה" של ההוראה בכיתה. כדאי שייאמר מראש: מרצים אשר מחפשים עבודה קלה וחושבים שהוראה מקוונת היא עניין של "העלאת ההרצאה הכתובה על האתר – ולהתראות במבחן סוף השנה", טעות גסה בידם. זו עבודה קשה עם יתרון אחד לוגיסטי: אין צורך להגיע פיזית לשיעור. חוץ מזה: מזיעים (אולם עם שכר פדגוגי הולם). האם אפוא מרצים של קורס מקוון-מלא הינם "פראירים"? לא ולא, זאת מהסיבות והיתרונות שאמנה עתה.

1) לימוד טוב יותר: היתרון החשוב ביותר הוא יתרון פדגוגי טהור. אתר קורס מאפשר הוראה טובה ומועילה יותר מכל סוג אחר (אם הדבר נעשה נכון). אתן כמה דוגמאות. כשאני מרצה בשיעור בכיתה, מן הסתם ישנן כמה "גלישות" לסוגיות נלוות ו/או צורך לעצור ולהסביר מונח זה או אחר. הדבר, כמובן, גוזל זמן יקר מהשיעור. בהרצאה מקוונת, עלי להכניס קישורית (לינק) בתוך מונח או בקטע מסוים (המסומן בכחול) – והסטודנטים עצמם "גולשים" לאתר, להסבר אשר מעשיר ומעמיק את הלימוד ללא "גזילת" זמן מההרצאה – מאחר שהסטודנטים מחליטים מתי לקרוא את חומר הרקע (ואפשר שיעשו זאת גם אחרי שסיימו את ההרצאה).

ואם תגידו, אבל זה ייקח הרבה יותר זמן מהסטודנט, תשובתי פשוטה: אנו קוראים חומר פי ארבעה עד חמשה יותר מהר מאשר אנו שומעים אותו (300-400 מילים לדקת קריאה לעומת 60-80 מילים בהאזנה), כך שבהרצאה כתובה הסטודנט חוסך זמן, אפילו אם המרצה מוסיף כמה וכמה קישוריות כחומר רקע. שלא לדבר על כך, שבקריאה הסטודנט עצמו מכתוב את קצב הלימוד לעומת שיעור פרונטאלי בו המרצה מלמד בקצב שלו ללא קשר ליכולת התפיסה של סטודנטים בעלי יכולת קוגניטיבית שונה.

2) דין כיתתי עשיר ומחושב: מה קורה בכיתה שכרוצים לנהל דיון ראשית, אין זמן לכולם להשתתף. שנית, לא מעט מתביישים לפתוח את הפה בנוכחות פיזית של תלמידים אחרים (סקר בארה"ב גילה שהדבר השני בחומרתי שמעורר באנשים פחד זה מוות; הדבר הראשון: פחד במה!) שלישית, אם כבר פותחים את הפה, התגובה חייבת להיות מהירה – אין זמן כל כך לחשוב על מה שאומרים, בסגנון "קודם יורים, אח"כ חושבים". ורביעית, המרצה אינו יכול להגיב לכל הערה של כל סטודנט ובוודאי אינו יכול להעריך את תרומת כל אחד בשטף הדיון בכיתה. לעומת זאת, בדיון מקוון ("פורום") לכולם יש אפשרות להגיב; בעיית הביישנות אינה קיימת; יש זמן לכל אחד לשקול היטב מה ברצונו להעלות על הכתב לפני שישלח אותו לדיון; והכל רשום לבדיקה ולתגובה של המרצה בזמן הנוח לו. מניסיוני, אין מה להשוות בין רמת הדיונים בכיתה לבין דיון מקוון – השני הרבה יותר רציני ושקול, שלא לדבר על האפשרות לסטודנטים לצרף סימוכין מתוך האינטרנט כגיבוי לטיעונים שלהם!

3) ראש שקט ללימודים: ההוראה המקוונת הינה "אסינכרונית" (asynchronous), כלומר כל אחד ניגש לחומר מתי שנוח לו. מה קורה בכיתה (במיוחד בארץ)? רצים מיום עבודה מפרכת הישר לכיתה ובשעה לא נוחה חייבים להתרכז בכמה הרצאות ברצף. אפילו אם כל המרצים נואמים בחד, קשה ביותר לסטודנטים להתרכז במצב כזה. לעומת זאת, ההוראה המקוונת מאפשרת לכל סטודנט ללמוד מתי שראשו פנוי. אוסיף ואומר, שעבור לא מעט אנשים יתרון זה הוא מה שהופך את עצם הלימודים לאפשרי בכלל (אמהות טריות במיוחד!), שהרי אם אנשים אלה חייבים להתאים את לוח השיעורים לעבודה, למשפחה ולסידורים אז אין הדבר אפשרי מבחינתם כלל ועיקר. לכן, ניתן לומר שהוראה מקוונת מהווה כלי חשוב ביותר לגישור על פערים חברתיים תוך מתן הזדמנות בכל זאת לרכוש השכלה לאלה אשר חייהם עמוסים להפליא.

4) לימוד עצמאי: בעולם של המאה ה-21, הכישרון החשוב ביותר הינו היכולת ללמוד באופן עצמאי. למה? כי הידע מתיישן במהירות ואחרי סיום התואר מה שנלמד כבר לא יהיה כל כך רלוונטי בתוך כמה שנים. ללא היכולת ללמוד ולחשוב באורח עצמאי האדם ילך לאיבוד בהמשך דרכו. ההוראה המקוונת דורשת מהסטודנטים, מן הסתם, להיות יותר עצמאיים בלימודים, וגם אפילו יותר ביקורתיים (שוב, יותר קל לבקר את המרצה או עמיתים לכיתה כשלא עומדים מולם פיזית).

5) רכישת מיומנות תקשוב: כבר היום קרוב ל-60% מכלל העובדים במשק המודרני עוסקים בעיקר במידע: איתור, עיבוד, יצירה, הפצה. כדי להצליח בעולם זה, אנו חייבים לפתח מיומנויות "טכניות" דרך המחשב. הלימוד המקוון מהווה "תרגול" יוצא מן הכלל לצורך כך. הדבר כולל, בין השאר, כיצד להעריך נכון את אמינות המקורות השונים ברשת (ויקיפדיה אמינה או לא? איזה מנוע חיפוש טוב יותר למטרות שונות?). כלומר, ההוראה המקוונת אינה רק מלמדת תוכן אלא גם מכשירה מיומנות טכנית ודידקטית כאחד.

כמובן, כל זה על קצה המזלג. ברור, שההוראה המקוונת אינה מתאימה לכל סטודנט – ישנם כאלה שחייבים את המגע הישיר ואינם מסוגלים/מוכנים ללמוד בכוחות עצמם. מאידך גיסא, הכלים העומדים לרשותנו נכון להיום הינם פרימיטיביים לעומת מה שיתפתח בשנים הקרובות, כך שאפשרויות הוראה מקוונת בליווי "שפת גוף" יילכו ויתרחבו (וידיאו-קונפרנס דרך הרשת וכו').

הערה: טורפרייז: המילה פי באה מהמילה פה. פה זה יחד. לכן אומרים פי ארבעה ולא פי ארבע.

נשאלת השאלה: האם אין יתרון מסוים לנוכחות פיזית בקמפוס? האם הקשר הווירטואלי יכול לענות על כל הצרכים? אני נוטה להשיב בחיוב אולם אינני בטוח בכך נכון לעכשיו. למען האמת, לו החוויה (והוויה) של לימודי תואר היתה עשירה כמו בארה"ב, בה הסטודנטים חיים בצוותא במשך ארבע שנים אינטנסיביות, ייתכן שתשובתי היתה שלילית. אולם במצב הישראלי, בו הסטודנטים עושים "גיחות" לקמפוס ומיד בורחים בחזרה ל"חיים" (עבודה, משפחה וכו'), לא נראה לי שיפסידו הרבה מהוראה מקוונת לאורך כל לימודי התואר. ימים יגידו.

wilzis@mail.biu.ac.il